

УДК 351.86/351.96 (477)

Курас А. І.

Науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано ймовірні виклики національній безпеці України у зовнішньополітичній сфері. Визначено рівень співпраці нашої держави із країнами-членами Організації Північно-Атлантичного договору (НАТО) та державами-учасницями Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), обґрунтовано помилковість політики позаблоковості для української держави.

Ключові слова: Україна, національна безпека, військові загрози.

Зовнішньополітичний чинник відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні національної безпеки України. Проте молода українська держава упродовж двадцятилітньої історії не змогла досягнути вагомих успіхів у виборі чіткої зовнішньополітичної стратегії— незважаючи на декларативні заклики влади до євроінтеграції, на практиці керівництво держави втілює у життя стратегію «позаблокового статусу», що не може гарантувати державного суверенітету в умовах поляризації світу на початку XXI ст.

Чимало науковців, політиків, громадських діячів сьогодні звертаються до проблеми зовнішньополітичного вибору України, проте тлумачать широко коло питань цієї тематичної ніші виходячи із власних політичних уподобань, що унеможливує об'єктивне висвітлення досліджуваних у статті проблем, зумовлює потребу аналітичного узагальнення здобутків попередників на теоретичному рівні. Основна мета розвідки— проаналізувати зовнішньополітичні аспекти національної безпеки України, визначити проблеми української держави у цій сфері та можливі шляхи їх вирішення.

Закон України «Про основи національної безпеки» визначив ймовірні загрози у зовнішньополітичній сфері для нашої держави, якими стали:

1. Посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;

2. Спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав;
3. Воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;
4. Розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
5. Загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
6. Злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму;
7. Загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України;
8. Можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів;
9. Спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;
10. Прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України [1].

Аналітики Центру Разумкова відзначають, що на початку ХХІ ст. відбулися значні зміни в середовищі європейської безпеки, серед яких найбільше занепокоєння викликають: 1. Зростаючі масштаби міжнародного тероризму, розповсюдження зброї масового ураження та незаконних видів діяльності (насамперед, піратства); 2. Криза дієвості міжнародного права та міжнародних інститутів і систем безпеки; 3. Прагнення Росії до утвердження в якості одного зі світових центрів (полісів) сили і зростаюча агресивність її зовнішньої політики; 4. Відсутність консенсусу на євроатлантичному просторі стосовно відносин з Росією та реагування на агресивні прояви її зовнішньої політики [2, с. 49–52].

Попри законодавчо визначений курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, у країні продовжуються дискусії щодо зовнішньополітичного вибору нашої держави. Політичні сили пропонують: 1) збереження позаблокового та/або набуття нейтрального статусу; 2) поглиблення партнерства з НАТО та ЄС у сфері безпеки і оборони; 3) приєднання до Організації Договору про колективну безпеку СНД (ОДКБ). Невизначеність панує також у нормативно-правовому забезпеченні зовнішньої політики України. Проте, заради справедливості

відзначимо, що основою зовнішньої політики України низка документів визначали, як уже зазначалося, європейську та євроатлантичну інтеграцію (ці пріоритети були визначені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про основні напрями зовнішньої політики України» [3] від 2 липня 1993 р., Законі України «Про основи національної безпеки України» [4] (2003 р.), інших державних законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема Воєнній доктрині України (2004 р.) [5].

Узагальнивши напрацювання чиновників та науковців, констатуємо, що на сьогодні існують дві точки зору стосовно шляхів забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері: збереження позаблокового статусу або ж вступ до однієї із організацій колективної безпеки. Прихильники ідеї позаблоковості вважають, що такий статус найефективніший. Зокрема, у проекті Закону України «Про позаблоковий статус України» [6] стверджується, що такий крок є доцільним і необхідним «з політичної, економічної та соціальної точок зору та відповідатиме адекватному забезпеченню національної безпеки держави на сучасному етапі [6]. Зауважимо, що гарантії, надані іншими державами у випадку позаблокового статусу — непереконливі.

Водночас у Стратегії національної безпеки України [7] визначено пріоритети у виборі інтеграційних стратегій. «Подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах та цілях, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ століття, її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки» [7], — йдеться у документі. Обираючи систему колективної безпеки, Україна, де-факто, може розглядати тільки дві організації:

1. Організацію Північно-Атлантичного договору (НАТО), що діє на підставі Вашингтонського договору 1949 р.;
2. Організацію Договору про колективну безпеку (ОДКБ), засновану Ташкентським договором у 1992 р.

Виконуючи Закон України «Про основи національної безпеки України» [1], у 2005 р., після завершення Помаранчевої революції, започатковано інтенсивний діалог між Україною з НАТО з питань набуття членства в цій організації. Наймасштабнішим аспектом співробітництва стали питання реформування сектору безпеки і оборони. НАТО постійно надає матеріальну та консультативну підтримку в розбудові професійних Збройних Сил України, здатних забезпечувати оборону держави і брати активну участь у міжнародних миротворчих операціях [1].

У сучасних зовнішньо- та внутрішньополітичних умовах надзвичайно важливу роль відіграє підписання у листопаді 2013 р. Україною договору про асоційоване членство в ЄС—це один із найважливіших зовнішньополітичних документів для нашої держави, який суттєво вплине на стан забезпечення її національної безпеки у XXI ст.

Соціологічні опитування свідчать про готовність українців до такого кроку. Згідно з результатами опитувань Центру Разумкова (2010 р.) безпеку країни зможуть забезпечити добросусідські партнерські відносини з країнами світу (52,6%) та миролюбна, ефективна зовнішня політика (38,6%). Значно менше громадяни нашої держави сподіваються на набуття Україною нейтрального статусу (14,5%) та вступ до військових блоків (5,9%). Водночас більшість (55,8%) українців впевнені, що подовження терміну перебування Чорноморського флоту у Криму зміцнює безпеку України, а 54,4% опитаних не підтримують перебування іноземних військових баз на території України [8, с. 21–22].

На окрему увагу заслуговують україно-російські відносини 2005—2013 рр., які після Помаранчевої революції 2004 р. й надалі перебувають у кризовому стані. На нашу думку, суттєво зростала конфліктність, яскравого вираження набули «газові», «м'ясо-молочні», «історичні» війни тощо. Водночас політичний діалог набув характеру взаємних звинувачень і демаршів. Рішення у базових напрямках (політична, енергетична, торговельна, гуманітарна сфери) мають на сьогодні короткостроковий, суперечливий і конфронтаційний характер [9, с. 13]. Проте, науковці, експерти відзначають, що незважаючи на євроатлантичні прагнення України, зближенню України і Російської Федерації сприяють політико-економічні фактори, зокрема спільні економічні пріоритети.

Аналітики Центру Разумкова констатують, що основними причинами зміни зовнішньополітичного курсу у сфері безпеки та запровадження позаблокового статусу України у 2010—2013 рр. (у період президентства В. Януковича) стали: низька результативність політики України на євроатлантичному напрямі; політичний та економічний тиск Росії; вплив проросійського лобі; низькі дієздатність і конкурентоспроможність української управлінської еліти; низький рівень суспільної підтримки курсу на євроатлантичну інтеграцію через брак і недоліки інформаційної політики держави. Використані для виправдання цього кроку аргументи, що базуються на досвіді європейських нейтральних країн, не є переконливими, оскільки ґрунтуються на застарілих фактах і не враховують останні тенденції в політиці цих країн [10].

Відмовившись, де-факто, від євроатлантичного курсу у 2010—2013 рр., керівництво нашої держави все більше уваги приділяє інтеграційним процесам в рамках СНД. Здійснюються спроби формування єдиного економічного простору, що охоплює спільну політику економічної безпеки; скоординовану зовнішньоекономічну політику; спільне законодавство; тісне співробітництво в гуманітарній сфері тощо.

Попри вагомій недоліки, виокремимо також можливі позитивні наслідки інтеграції України до СНД, що, гіпотетично, на думку військових аналітиків, може підвищити рівень національної безпеки нашої держави: покращання умов збуту товарів на ринках Співтовариства; скасування експортного мита на найважливіші сировинні товари з Росії; можливе усунення квотування поставок нафти та природного газу; можлива відмова Росії від стягнення ПДВ на експортовані в Україну енергоносії; запровадження ефективнішого механізму вирішення конфліктів у відносинах з державами-учасницями; скорочення практики проведення спеціальних та антидемпінгових розслідувань стосовно українських виробників; покращання умов виробничої кооперації і наукового співробітництва з державами-учасницями Співтовариства; можливість досягнення певних поступок у питанні українських газових боргів; потенційну можливість отримати в перспективі кращі умови членства в СОТ, порівняно з тими, яких Україна здатна досягти самостійно; зміцнення позицій України у співробітництві з ЄС в окремих важливих секторах, насамперед, у галузі розвитку енергетики та транспорту.

Таким чином, ми повинні констатувати, що попри запевнення провідних світових держав, на сьогодні Україна не має надійних зовнішніх гарантій національної безпеки, що залишається основоположною проблемою її зовнішньої політики та вимагає негайного вирішення комплексу проблем, пов'язаних із стратегією зовнішньополітичної діяльності.

Вважаємо, що у найближчій перспективі наша держава повинна набути статус асоційованого члена ЄС і відповідно відмовитися від статусу регіональної позаблокової держави. Не менш важливо на сучасному етапі українського державотворення розробити чітку, стратегію дій у всіх можливих зовнішніх напрямках, зокрема: 1. Ухвалити нову редакцію «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»; 2. Сформувати план дій з реалізації Хартії Україна-США; 3. Розробити стратегію співробітництва з Російською Федерацією; 4. Прийняти концепцію діяльності України в рамках СНД тощо.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
2. Національна безпека України: стан і перспективи в контексті змін безпекового середовища // Національна безпека і оборона . — 2008. — №9. — С. 49—52.
3. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради. — 1993. — №37. — Ст. 379.
4. Про основи національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
5. Про Военну доктрину України: Указ Президента України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.
6. Про позаблоковий статус України: проект Закону України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=3069/>
7. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/>
8. Проблеми безпеки Чорноморського регіону і Криму в оцінках експертів // Національна безпека і оборона. — 2011. — №4—5. — С. 21—22.
9. Зовнішня політика України на новому етапі // Національна безпека і оборона. — 2010. — №2. — С. 19.
10. Партнерство Україна-НАТО: час усвідомлення потреб, реалій і нових підходів // Національна безпека і оборона. — 2012. — № 2–3. — С. 2—10.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2014 р.

Курас А.И. Национальная безопасность Украины: внешнеполитический аспект

Проанализированы возможные вызовы национальной безопасности Украины во внешнеполитической сфере. Определен уровень сотрудничества нашего государства со странами-членами Организации Североатлантического договора (НАТО) и государствами-участниками Организации Договора коллективной безопасности

(ОДКБ), обоснованно ошибочность политики внеблоковости для украинского государства.

Ключевые слова: Украина, национальная безопасность, военные угрозы.

Kuras A.I. National Security of Ukraine: Foreign policy aspects

Analysis of the likely challenges to national security of Ukraine in foreign policy. The level of cooperation between our state of the member countries of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the member states of the Collective Security Treaty Organization (CSTO), proved the fallacy of nonalignment policy of the Ukrainian state.

Keywords: Ukraine, national security, military threat.